การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี*

Development of the Well-Being base on Buddhism Network of the Floating-Market Community in Ratchaburi Province

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต

Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

Email: Songphanmcu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ สร้างตัวแบบ และพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธีตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบวิเคราะห์ปัจจัยผลกระทบ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และแบบประเมินผลการปฏิบัติการรายตัวชี้วัด

ผลการวิจัยพบว่า

1. สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า ตำแหน่งแนวทางการดำเนินการที่ดีและเป็นไปได้ อยู่ในตำแหน่งที่ควรดำเนินการในเชิงปรับปรุงแก้ไข ฟื้นฟู และแนวทางต่อไป

2. ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ กิจกรรมปฏิบัติการเยาวชนจิตอาสาสุขภาวะเชิงพุทธชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยมีคำขวัญว่า “ปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ สุขภาพดี ชุมชนดี ชีวิตไม่เสี่ยง”

*Received January 29, 2019; Revised February 1, 2019; Accepted April 9, 2019

3. การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ประสาน พบว่า ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากทุกด้าน และการวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบสำคัญเพื่อการพัฒนา คือ ควรขยายขอบเขตการดำเนินงานให้ครอบคลุมเครือข่ายจิตอาสาทุกกลุ่มในชุมชน ควรจัดการอบรมทักษะความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธในลักษณะหลักสูตรระยะสั้น ควรจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติการโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนที่ปฏิบัติเป็นปกติ และควรให้ความสำคัญกับผลกระทบในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่มของคนในชุมชนและผลลัพธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การพัฒนา; เครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธ; ชุมชนตลาดน้ำ

Abstract

The objectives of this research were to analyze the situation, to create the sanitary model, and to develop the network of the Floating-Market Community in Ratchaburi province. A research methodology was a mixed method through practical research by using the research tools such as questionnaire, in depth interview, factors analysis, focus group and practical evaluation form in each indicator.

The findings of research as follows:

1. The situation and the sanitary demand of the Floating-Market community in Ratchaburi province found that should be improved, reconstructed (W-O) and to find out the good way for more development in the future.

2. The sanitary model according to the Floating-Market community in Ratchaburi province by having the participation of social institutions, found that the practical activity of the youths in case of public mind according to Buddhist method to the floating-market community in Ratchaburi province by having the slogan as "Free drugs zone for good health, good community and no risky life".

3. Develop the network of the Floating-Market community in Ratchaburi province by realizing the participation of 3 Co-operations (B-Baan or house, W-Wat or temple, R -Ratchakarn or government officers), found that the content aspect, in put factors aspect, process aspect and production aspect were at high level. From this research study finds the important suggestions for development as follows should expand the operation area to cover all community public mind volunteers, should have the skills training for sanitary knowledge according to Buddhist method in the short period and should have the public relations in the sanitary area according to Buddhist method with the foreign languages, should have the practical activity by integrating with social activity of community, and should give the importance to the effect of relation skill development and group of community people process and long term findings will happen in the community continuously.

KeyWords: Development; Well-Being base on Buddhism Network; Floating-Market Community

บทนำ

ปัญหาสุขภาพที่มีโรคภัยไข้เจ็บเป็นปัญหาเฉพาะตนที่โยงมาสู่ปัญหาสุขภาวะองค์รวม (Phra Brahmagunabhorn, 2005) การสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมจะสามารถบรรเทาความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจได้ ด้านสังคม ชุมชนจะเกิดความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น ด้านปัญญา เกิดการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา การติดอาวุธทางปัญญา วิเคราะห์หาสาเหตุ จากการเรียนรู้ในการทำตัวชี้วัดข้อมูล แผนที่สุขภาวะ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นขยายกิจกรรมจนนำไปสู่การลดหรือแก้ไขปัญหาทุกขภาวะได้อย่างยั่งยืน (Techaathik, S. & Wongarsa, W., 2012)

“Complete Well-being” ซึ่งหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ ต้องประกอบด้วย ความสมบูรณ์ทาง กาย จิต สังคม วิญญาณ (Wasee, 2005) แนวคิดแบบองค์รวมนี้เป็นหลักการที่ยอมรับทั้งในกลุ่มมานุษยวิทยา วัฒนธรรมตะวันตกและหลักทางศาสนา แนวคิดแบบองค์รวม คือ การตระหนักและให้ความสำคัญของความเกี่ยวพันที่กลมกลืนแยกออกจากกันไม่ได้ของร่างกาย จิตใจ ปัญญา (จิตวิญญาณ) และสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล (Santawagar, 2005) ถ้าองค์รวมชีวิตมีสุขภาวะจริง องค์รวมโลกจะมีสันติสุขด้วย” ดังที่มีหลักว่า องค์รวมใหญ่ที่มนุษย์เราเกี่ยวข้อง มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ชีวิต สังคม และธรรมชาติ แล้วทั้งชุดนี้ก็มาเชื่อมกันที่ชีวิตคนหรือมนุษย์ที่มี 2 ภาวะในตัว คือ (1) ภาวะหนึ่ง มนุษย์เป็นชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และก็เป็นอันเดียวกับธรรมชาติทั่วไปทั้งหมด ตรงนี้ถ้าจับจุดถูกก็ต้องพยายามทำตัวเราที่เป็นชีวิต ซึ่งเป็นธรรมชาตินี้ให้ประสานกลมกลืนเกื้อกูลกับธรรมชาติทั่วไป และ (2) อีกภาวะหนึ่ง มนุษย์เป็นบุคคล ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งจะต้องรู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องได้ผลดีทั้งในแง่เป็นส่วนร่วมที่ดีของสังคม และในแง่ที่เท่าทันต่อการที่จะได้รับประโยชน์หรือผลจากสังคม ถ้าบูรณาการประสานภาวะทั้ง 2 ให้กลมกลืนกันลงตัวได้เมื่อไร เมื่อนั้นจะสามารถทำให้เกิดองค์รวมทั้งระบบที่กลมกลืนประสานกันได้หมด (Phra Brahmagunabhorn, 2005)

อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีเพิ่มสูงขึ้น เนื่องมาจากความล้มเหลวของการพัฒนากระแสหลักในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งเน้นในเชิงวัตถุและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนำไปสู่แนวคิดการพัฒนาทางเลือก ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์อย่างเท่าเทียม มีส่วนร่วมและยั่งยืน ด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาแบบใหม่ที่จะต้องมีหลักคิดเรื่องความเสมอภาค ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม และพัฒนาความอยู่ดีกินดีของประชาชน การพัฒนาทางเลือกดังกล่าวนี้ เปรียบเสมือนการพัฒนาจากระดับล่าง (Development from Below) โดยมีชุมชนเป็นตัวแสดงในการขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งมีความแตกต่างจากการพัฒนาแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการพัฒนาจากระดับบน (Development from Top) โดยมีรัฐเป็นผู้ชี้นำการพัฒนา (Pimoljinda, 2014)

ปัจจุบัน หน่วยงานต่างๆ กำลังปรับวัฒนธรรมการทำงานร่วมกับชุมชน โดยเน้นการส่งเสริมเครือข่าย ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรในโลกยุคใหม่ไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ ภาครัฐ หรือภาคประชาชน

ก็ล้วนแต่ต้องปรับตัวให้ทำงานด้วยวิธีการแบบ “เครือข่าย” มากกว่าการใช้อำนาจและกฎ ระเบียบเหมือนเมื่อก่อน โดยที่เครือข่ายอาจเป็นเครือข่ายแบบผสมผสานระหว่างสมาชิกที่แตกต่างกันในสถานภาพ เช่น เป็นผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักธุรกิจ นักวิชาการ แต่เมื่อทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันก็สามารถเป็นเครือข่ายได้ อีกแบบหนึ่ง คือ เครือข่ายขององค์กรหรือคนที่มีสถานภาพเดียวกัน อาชีพเดียวกัน ระดับเดียวกัน เช่น เกษตรกร นักวิจัย องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิจัย เป็นต้น (Phongphit, 2012) บนพื้นฐานแนวคิดหลัก คือ ... การสร้างคุณภาพและพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอย่างเป็นขบวนการ ทำให้องค์กรชุมชนเห็นความสำคัญของการสำรวจข้อมูลเพื่อทบทวนตนเอง และกระตุ้นให้เกิดการประเมินเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน (Community Organizations Development Institute, 2005) คณะผู้วิจัย ตระหนักและเล็งเห็นถึงคุณค่าของการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม จึงให้ความสำคัญกับการวิจัยที่นำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านสุขภาวะชุมชน โดยมุ่งใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีที่สอดคล้องกับสภาพการณ์และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ระเบียบวิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed-methods Research) ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ทั้ง 4 ชุมชน คือ (1) ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (2) ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (3) ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (4) ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย (1) แบบสำรวจ (Questionnaire) สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน 346 คน เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard

Deviation) (2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 รูป/คน เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) (3) แบบวิเคราะห์ปัจจัยผลกระทบ (Tows Matrix) สำหรับวิเคราะห์ผลกระทบจากจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค SWOT เพื่อวิเคราะห์ตำแหน่งแนวทางการดำเนินการที่ดีที่มีความเป็นไปได้ (Alternative) (4) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 รูป/คน และ (5) แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน 50 รูป/คน โดยครอบคลุมการประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) โดยเคร่งครัดตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development)

ผลการวิจัย

จากพื้นฐานแนวคิดสุขภาพองค์รวมที่สัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่ายใน 4 มิติ ประกอบด้วย สุขภาวะทางกาย (Physical Dimension) สุขภาวะทางจิต (Psychological Dimension) สุขภาวะทางสังคม (Social Dimension) และสุขภาวะทางปัญญา (Spiritual Dimension) อันเป็นฐานคิดสำคัญที่นำไปสู่การศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม และการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีที่สอดคล้องกับสภาพการณ์และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ พบว่า

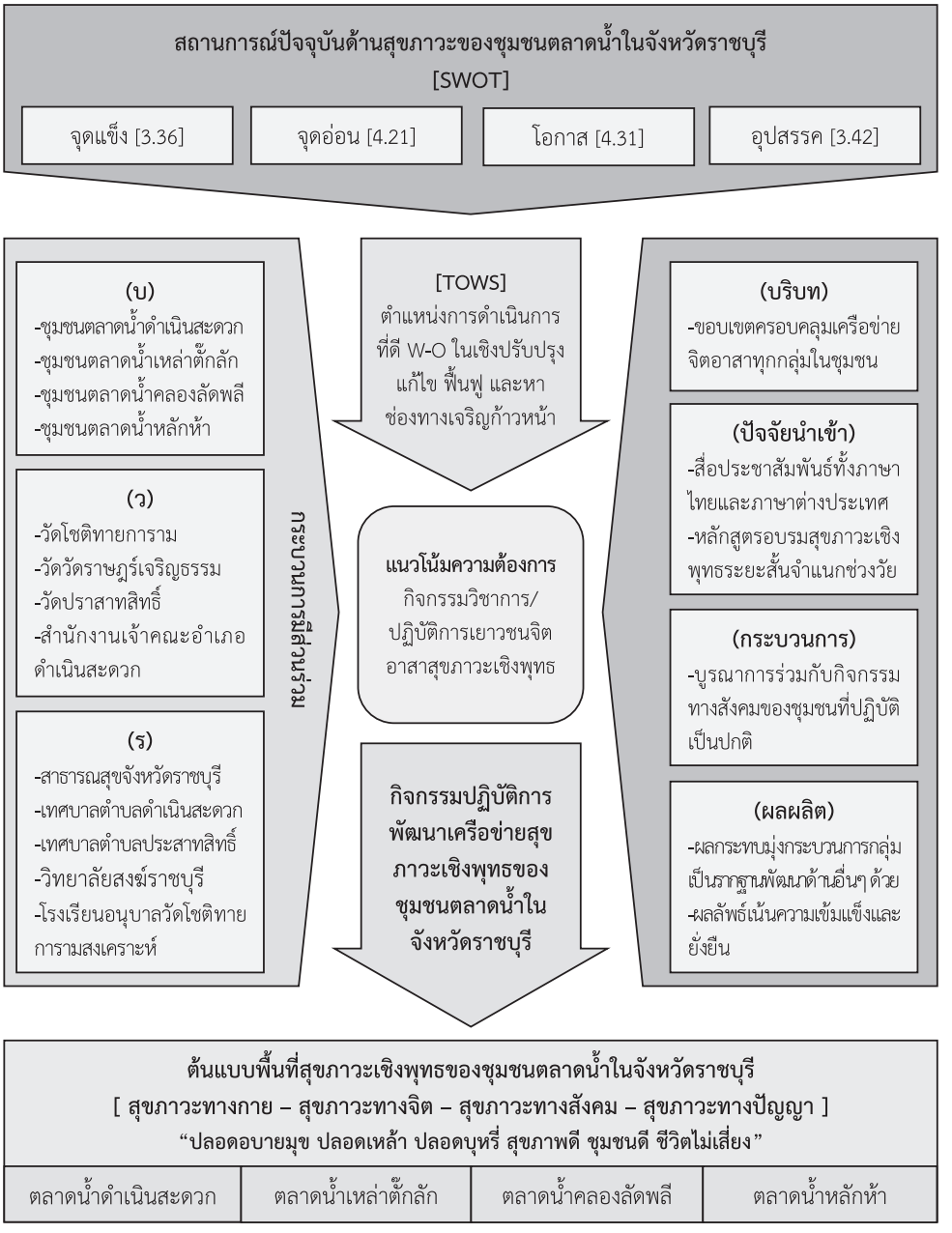
1. สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า (1) สถานการณ์สุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ใน 4 มิติ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่มีความถี่สูงสุดอันดับแรก พบว่า ด้านสุขภาวะทางกาย มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนมีค่านิยมการใส่ใจสุขภาพร่างกาย มีจุดอ่อนคือ ปัญหาการสูบบุหรี่และดื่มสุรา มีโอกาสคือ มีกระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพ และมีอุปสรรคคือ สภาพเศรษฐกิจที่ถดถอยส่งผลให้ตรากตรำงานหนักเพื่อเลี้ยงชีวิต, ด้านสุขภาวะทางจิต มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนได้รับการดูแลจากคนในครอบครัวเป็นอย่างดี มีจุดอ่อนคือ ขาดกระบวนการชุมชนในการเฝ้าระวังผู้ที่เสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิตในชุมชน และขาดกระบวนการทางสังคมเพื่อเป็นการเยียวยาและเสริมพลังทางจิตใจของบุคคล มีโอกาสคือ มีวัดประจำชุมชนและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และมีหน่วยงานภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมสุขภาพจิตใจแก่คนในชุมชน มีอุปสรรคคือ ความเครียดจากการประกอบอาชีพในสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน, ด้านสุขภาวะทางสังคม มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน มีจุดอ่อนคือ วัยรุ่นส่วนหนึ่งขาดวิจารณญาณในการหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อความรำคาญต่อผู้อื่น มีโอกาสคือ มีกิจกรรมทางศาสนาและสังคมให้เข้าร่วมงานอยู่เป็นประจำ มีอุปสรรคคือ สภาพเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อการร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม,

และด้านสุขภาวะทางปัญญา มีจุดแข็งคือ คนในชุมชนสนใจศึกษาความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ จุดอ่อน คือ ขาดกระบวนการแบ่งปันความรู้ในลักษณะสาธารณะ มีโอกาสคือ วัดและพระสงฆ์เป็นแกนนำในการทำความเข้าใจว่าไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้แน่นอนในชีวิต มีอุปสรรคคือ สภาพเศรษฐกิจถดถอยที่ส่งผลต่อการจัดสรรเวลาเข้าวัดปฏิบัติธรรม (2) ผลการวิเคราะห์น้ำหนักสถานการณ์สุขภาวะของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า จุดแข็งอยู่ในระดับปานกลาง (3.36) จุดอ่อนอยู่ในระดับมาก (4.21) โอกาสอยู่ในระดับมาก (4.31) และอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง (3.42) และ (3) ผลการวิเคราะห์ตำแหน่งแนวทาง การดำเนินการที่ดีและเป็นไปได้ เมื่อผลกระทบมีน้ำหนักจุดอ่อนมากกว่าจุดแข็ง ในขณะที่มีน้ำหนักโอกาสมากกว่าอุปสรรค (W-O) จึงอยู่ในตำแหน่งที่ควรดำเนินการในเชิงปรับปรุงแก้ไข ฟื้นฟู และหาช่องทางเจริญก้าวหน้าต่อไป

2. การสร้างตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม พบว่า จากจุดอ่อนสำคัญ คือ ปัญหาการสูบบุหรี่ (W_1) และปัญหาการดื่มสุรา (W_2) ในขณะที่มีข้อได้เปรียบจาก โอกาสสำคัญ คือ มีกระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพ (O_1) และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางสังคม (O_2) ดังนั้น ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ เพื่อปรับปรุงจุดอ่อนภายในโดยฉกฉวยโอกาสจากภายนอกเพื่อฟื้นฟู จึงได้จัดกิจกรรมปฏิบัติการเยาวชนจิตอาสาสุขภาวะเชิงพุทธชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยมีคำขวัญว่า “ปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ สุขภาพดี ชุมชนดี ชีวิตไม่เสี่ยง”

3. การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า จากการดำเนินงานกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ประสาน คือ บ-บ้าน ได้แก่ เยาวชนในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม, ว-วัด ได้แก่ พระภิกษุในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม และ ร-ราชการ ได้แก่ บุคลากรหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม โดยรายละเอียดของกิจกรรมประกอบด้วยกิจกรรมภาควิชาการและกิจกรรมภาคปฏิบัติการ ครอบคลุมพื้นที่ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ทั้ง 4 ชุมชน คือ ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี และชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ทั้งนี้ โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการามสงเคราะห์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก และเทศบาลตำบลประสาทสิทธิ์ ซึ่งจากผลการประเมินรายตัวชี้วัด พบว่า ด้านบริบท อยู่ในระดับมาก (3.96) ด้านปัจจัยนำเข้า อยู่ในระดับมาก (4.01) ด้านกระบวนการ อยู่ในระดับมาก (4.07) และด้านผลผลิต อยู่ในระดับมาก (4.07) ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบสำคัญเพื่อการพัฒนา คือ (1) ด้านบริบทควรขยายขอบเขตการดำเนินงานให้ครอบคลุมเครือข่ายจิตอาสาทุกกลุ่มในชุมชน (2) ด้านปัจจัยนำเข้าควรจัดการอบรมทักษะความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธในลักษณะหลักสูตรระยะสั้น และควรจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์พื้นที่สุขภาวะเชิงพุทธเป็นภาษาต่างประเทศด้วย (3) ด้านกระบวนการ ควรจัดกิจกรรมภาค

ปฏิบัติการโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนที่ปฏิบัติเป็นปกติ และ (4) ด้านผลผลิต ควรให้ความสำคัญกับผลกระทบในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่มของคนในชุมชน และผลลัพธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

อภิปรายผล

1. สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์และความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มีค่าเฉลี่ยของผลกระทบมีน้ำหนักจุดอ่อนมากกว่าจุดแข็ง ในขณะที่มีน้ำหนักโอกาสมากกว่าอุปสรรค จึงส่งผลให้แนวทางการดำเนินการที่ดีและมีความเป็นไปได้ อยู่ในตำแหน่ง W-O ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ควรดำเนินการในเชิงปรับปรุง (Stabilization) แก้ไข ฟื้นฟู และหาช่องทางเจริญก้าวหน้า ซึ่งเมื่อพิจารณาจากประเด็นจุดอ่อนที่มีข้อมูลความถี่สูงสุด ได้แก่ ปัญหาการสูบบุหรี่ และปัญหาการดื่มสุรา โดยฉกฉวยการเอื้อประโยชน์จากประเด็นโอกาสที่มีข้อมูลความถี่สูงสุด ได้แก่ กระบวนการทางสังคมของชุมชนเพื่อการดูแลสุขภาพ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ความต้องการด้านสุขภาวะชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ ต้องการแก้ไขปัญหาบุหรี่/สุราในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการทางสังคมในการช่วยเหลือ เยียวยาเป็นอันดับแรก โดยเก็บการนำมาตรการทางสังคมหรือใช้กฎหมายในการควบคุม และลงโทษ ไว้เป็นอันดับสุดท้าย กล่าวคือ โน้มน้าวจูงใจให้ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ มากกว่า บังคับให้ปฏิบัติด้วยความไม่สมัครใจ บนพื้นฐานการเห็นคุณค่าและตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระกิตติญาณเมธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของพระสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี ส่วนใหญ่เป็นพระผู้สูงอายุ มีโรคประจำตัวเป็นโรคเรื้อรัง ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง และมีพฤติกรรมสูบบุหรี่ ดังนั้น การส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดลพบุรี จึงจำเป็นต้องมีแผนงานและทีมสุขภาพดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน มีกิจกรรมการส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งควรใช้หลักปฏิบัติ 6อ. คือ ออกกำลังกาย อาหาร อารมณ์ อโรคยา อนามัยสิ่งแวดล้อมและอบายมุข (Phra Kittianamatee, 2018) และสอดคล้องกับที่ ทิรัศม์ชญา พิพัฒน์เพ็ญ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพเพื่อสรรค์สร้างความเข้มแข็งแห่งสุขภาวะของชุมชน: กรณีตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” จากผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่มีส่วนผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพในชุมชน ได้แก่ วิกฤติการณ์ทางด้านสุขภาวะที่กระทบต่อชีวิตชุมชน นโยบายของรัฐที่มองคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และศักยภาพของผู้นำและคนในชุมชนที่มุ่งมั่นเรียนรู้สุขภาวะชุมชนร่วมกัน ด้วยเงื่อนไข และกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพของชุมชนมีผลให้ฐานะและตำแหน่งของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้กระทำการที่รู้เท่าทัน และสามารถดำรงตนในชุมชนและสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นหัวใจของความเข้มแข็งสุขภาวะชุมชน (Pipatpen et al., 2010)

2. ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

จากผลการวิจัย พบว่า ตัวแบบกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ กิจกรรมปฏิบัติการเยาวชนจิตอาสาสุขภาวะเชิงพุทธชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

โดยมีคำขวัญว่า “ปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ สุขภาพดี ชุมชนดี ชีวิตไม่เสี่ยง” ซึ่งเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ประสาน คือ บ-บ้าน ได้แก่ เยาวชนในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม,ว -วัด ได้แก่ พระภิกษุในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม และ ร-ราชการ ได้แก่ บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในพื้นที่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานของสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการามสงเคราะห์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดราชบุรี เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก และเทศบาลตำบลประสาทสิทธิ์ ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาใดๆ ในทุกมิติของชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาคนให้เกิดจิตสำนึกเพื่อให้เกิดการใฝ่เรียนรู้และพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานในลักษณะเครือข่ายที่มีรูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มบุคคลที่ประสานงานร่วมมือกันเพื่อความสำเร็จของงาน ซึ่งโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการระบุความต้องการ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุม และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต และคณะได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น อาศัยการมีส่วนร่วมของเครือข่าย มีการบูรณาการแนวคิดการดูแลสุขภาพองค์รวมตามหลักการพระพุทธศาสนา เข้ากับหลักการดูแลสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข พร้อมทั้งนำสถานการณ์สภาพปัญหาความต้องการด้านสุขภาพของพระสงฆ์ก่อนการพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (Prakhru Suwithanphatthanabhandhit et al., 2015) และสอดคล้องกับที่ เดชา บัวเทศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สุขภาพพระสงฆ์: รูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาคกลางตอนบน” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์องค์รวมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาคกลางตอนบน ปัจจุบันมีการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ วัด/คณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการดูแลสุขภาพ (Buathed, 2010)

3. การพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการประเมินการปฏิบัติงานการพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาในรายตัวชี้วัด พบว่า ผลการประเมินด้านบริบท ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า ผลการประเมินด้านกระบวนการ และผลการประเมินด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานพัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธ สอดคล้องกับวิถี

ชีวิตของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ตั้งมั่นในการประพฤติดีทางกาย เว้นความประพฤติชั่วทั้งปวง และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวมที่เชื่อมั่นว่า จิตใจดีย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์ จิตใจที่เข้มแข็งนำสู่กายที่แข็งแรง องค์ประกอบของสุขภาวะทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องโดยไม่สามารถแยกออกจากกกันได้ นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่ มยุรี วัฒนกุล และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพในพระสงฆ์เขตเทศบาลตำบลปัว อำเภอปัว จังหวัดน่าน” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพกลุ่มพระสงฆ์นั้นการศึกษาพบว่า ควรเป็นรูปแบบที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และสอดคล้องกับศรัทธา ความเชื่อและวิถีของชุมชนด้วยเช่นกัน (Vattanakul et al., 2005) และสอดคล้องกับที่ ดารวันต์ รักสัตย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของลักษณะทางพุทธที่มีต่อสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาจิตเยาวชนแบบบูรณาการ ณ ยวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์โดยมีความเข้มแข็งในการมองโลกเป็นตัวแปรส่งผ่าน” จากผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางจิต และความเชื่อทางพุทธศาสนามีอิทธิพลทางอ้อมต่อสุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นผ่านความเข้มแข็งในการมองโลก โดยที่ความเข้มแข็งในการมองโลกทำหน้าที่ส่งผ่านอิทธิพลแบบบางส่วนในความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับสุขภาวะทางจิต แสดงให้เห็นว่า สุขภาวะทางจิตของวัยรุ่นได้รับอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านความเข้มแข็งในการมองโลกจากความเชื่อทางพุทธศาสนา (Raksat, 2014) และสอดคล้องกับที่ อุ่นเอื้อ สิงห์คำ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ” จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ เป็นกระบวนการที่ทำให้กิเลส ตัณหา อุปาทาน ที่แสดงออกในรูปของความโลภ โกรธ หลง (โลภะ โทสะ โมหะ) ที่อยู่ในจิตวิญญาณลดลงจากภาวะของปัจจุบัน ในพุทธศาสนาคือการขัดเกลากิเลสให้ออกจากจิตวิญญาณ นั่นคือ ความทุกข์ทำให้คนมองเห็นธรรมซึ่ง “ธรรมะ” วิถีพุทธจะสร้างปัญญาให้บุคคลรู้เท่าทันกิเลส ตัณหา อุปาทาน และไม่ให้ผ่านเข้าไปปรุงแต่งในจิตวิญญาณได้ จิตวิญญาณก็จะสะอาด ไม่มีโรคภัย (Singhakham, 2014)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรขยายขอบเขตการดำเนินงานด้านสุขภาวะเชิงพุทธโดยครอบคลุมเครือข่ายจิตอาสาทุกกลุ่มในชุมชนเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม

2. ควรจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์พื้นที่สุขภาวะเชิงพุทธเป็นภาษาต่างประเทศด้วย เพื่อเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน เป็นต้น

3. ควรจัดการอบรมทักษะความรู้ด้านสุขภาวะเชิงพุทธในลักษณะหลักสูตรระยะสั้นโดยจำแนกตามช่วงวัย เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในเชิงคุณภาพ

4. ควรจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติการโดยการบูรณาการร่วมกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนตามธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติเป็นปกติ เพื่อความคุ้มค่าของเวลาและทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน

5. ควรให้ความสำคัญกับผลกระทบในการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่มของคนในชุมชน เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญหรือเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ด้วย

6. ควรให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนโดยต่อเนื่อง เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ กระบวนการเรียนรู้สุขภาวะของเยาวชนโดยมีกิจกรรมทางสังคมเป็นฐาน

2. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ต้นแบบหลักสูตรการเรียนรู้สุขภาวะวิถีพุทธ

References

Buathed, D. (2010). *Buddhist Monks' Health: A Model of Holistic Health Care by Community Participation in Upper Central Thailand*. Mahasarakham: Mahasarakham University.

Community Organizations Development Institute (Public Organizations) (2005). *Guide Certification Status, Community Organizations and Networks of Community Organizations*. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security.

Phongphit, S. (2012). *Network: Corporate Culture of the Modern World*. Samut Songkhram: Learning Institute for Everyone.

Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2005). *Buddhist Holistic Health*. Bangkok: Division of Complementary and Alternative Medicline, Department for Development of Thai Traditional and Alternative Medicine, Health Systems Research Institute, Ministry of Public Health.

Phra Kittianamatee. (2018). *Promoting Holistic Health Care of The monks in Lopburi*. Rajapark Journal of Humanities and Social Sciences, 12 (25), 94-107

Pimoljinda, T. (2014). *A Lesson-learnt from the Failure of Co-Management for Sustainable Development in Panthong District, Chonburi Province*. Burapha University Journal of Education and Social Development, 9 (2), 24.

Pipatpen et al. (2010). *Health Learning Process for Strengthening the Health of the Community: A Case Study of Tha Kham Sub-District, Hat Yai District, Songkhla Province*. Songkhla: Hatyai University.

Prakhru Suwithanphatthanabhandhit et al. (2015). *Model Development of Monk's Holistic Health Care in Khon Kaen Province through the Network Participation*. Journal of the Office of DPC 7 Khon Kaen, 22 (2), 117-130.

Raksat, D. (2014). *The Effect of Buddhist Characteristics on Psychological Weil-Being of Adolescents in Holistic Mind Development for Youth Project of the Young Buddhists Association of Thailand under Royal Patronage: The Mediating Roles of Sense of Coherence*. Bangkok: Srinakharinwirot University.

Santawagar, C. (2005). *Basic Concepts, Theory and Nursing Process*. Nonthaburi: Tanapress Company.

Singhakham, U. (2014). *Process and Effects of Buddhism Holistic Well-Being Promotion*. Ubon Ratchathani: Ubon Ratchathani University.

Techaathik, S. & Wongarsa, W. (2012). *Community Well-Being Development for Healthy Life*. Khon Kaen University Journal of Graduate Study in Humanities and Social Sciences, 29 (2), 1.

Vattanakul et al. (2005). *The Pattern of Health Promotion among the Buddhism Monks in Pua Municipality, Pua, Nan*. Bangkok: Thai Health Promotion Foundation.

Wasee, P. (2005). *Knowledge Management: Human Liberation Process to Potential, Freedom and Happiness*. Bangkok: The Knowledge Management Foundation.